

खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाको नीति र कार्यक्रम

खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चा केन्द्रीय समितिको पाचौं बैठक (२०५३ मंसीर २२ र २३ गते) रतन्धा- खोटाडमा बस्यो। सो बैठकले तयार गरेको मोर्चाको नीति र कार्यक्रम संक्षिप्तमा यहाँ प्रस्तुत गरिन्छ।

खम्बुवानको वर्तमान स्थिति

सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक तथा प्रशासनिक प्रश्नमा खम्बुवानको वर्तमान स्थिति आक्रोसपूर्ण रहेको छ। २००७ को क्रान्तिमा खम्बुवानका खम्बूहरू घरलैरी सहभागी बनेका थिए र शताव्दियौदेखि पराधीनता, अशिक्षा, अन्याय अत्याचार विरुद्ध क्रान्तिको राँको बालेर लडेका थिए। त्यसपछिको हरेक परिवर्तनकारी घटनामा खम्बूहरू गहन योगदान गर्दै आएका छन्। २०४६ को बहुदलीय आन्दोलनबाट यिनै प्रश्नहरूको जवाफ खम्बू जनताले तत्काल खोजेका थिए। तर, विहारी शैलीको राजनीति प्रवेश गराएर केन्द्रीय पार्टीका खम्बुवान विरोधी नेताहरूले खम्बू समाजको मूल्य र मान्यतालाई तोड्ने घृणित अभियान चलाउदै आएका छन्। जुनसुकै पार्टीका भए पनि केन्द्रीय नेताहरू केन्द्रमा हातेमालो गरेर विदेशी रक्सी पिउदै मोज गर्दैन्। तर खम्बुवानको समाजमा भने नेपाली काङ्ग्रेस, एमालेमा खम्बूहरूलाई विभाजनगरी एकै वंशका दाजुभाईमा समेत फुट र विभाजनको स्थिति सिर्जना गरेका छन्। गोर्खाली आकमण, १०४ वर्षीय राणा शासन र निर्दलीय पंचायतले समेत तोड्न नसकेको खम्बू सामाजिक संरचनामाथि वर्तमान बहुदलीय प्रजातान्त्रिक प्रणालीका ठेकेदारहरूले गंभीर धक्का पुऱ्याउन खोजिरहेका छन्। विशेषगरी काठमाडौंको सिंहदरवार र नारायणहिटीको कुर्सीमा बसेका ठालुहरूको केन्द्रीय आदेश र निर्देशन खम्बू जनतामाथि प्रत्यक्षतः लादिएकाले खम्बुवानको स्वाधीनताप्रेरी जनताहरूको स्थितिमा गंभीर असर पारिरहेछ।

ऐतिहासिक रूपले स्वतन्त्र राष्ट्रिय पहिचानमा रहेका खम्बूहरूलाई समुल नष्ट गर्न २०० वर्षयताको गोर्खाली उपनिवेशवादी आकमण जारी छ। खम्बुवानमाथि बाहिरिया बाहुन क्षेत्री घुसाएर सम्भव नभएकाले खम्बुवानमा खम्बू जनसंख्या अत्यमतमा पुऱ्याउने पडयन्त्र सरकारी स्तरबाट चलिरहेछ। लिम्बूवानको तेहथुम र ताल्लेजुङमा सडक पुऱदा पनि खम्बुवानको संखुवासभादेखि रामेछापसम्म मोटर बाटो सिल्यान्यासको हल्ला बाहेक केही भएको छैन। आधुनिक समाजमा यातायातको ठूलो भूमिका रहेको हुन्छ, खम्बुवानमा यातायातको अभाव सिर्जनागरी खम्बुवानका खम्बूहरूलाई आफ्नो ऐतिहासिक भूमिवाट विस्थापित गराउने पडयन्त्रपूर्ण कार्य विद्यमान सरकारले गरिरहेको छ। खम्बुवानमा आधुनिक सुविधा र अवसरको अभाव सिर्जनागरी खम्बुवानका दुई चार पैसा कमाउनेहरूलाई अहिले शहरतिर तान्ने काम श्री ५ को सरकारले गरेको छ। यसको ज्वलन्त उदाहरणको रूपमा बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका खम्बूहरू धरान, विराटनगर र काठमाडौंतिर अत्यन्तै महँगो जमीन किन्न र जीवनभरी कमाएको रकमले केवल एउटा घर ठड्याउन बाध्य रहेका छन्। यो बाध्यता बैदेशिक रोजगारीमा लागेका खम्बूहरूको

९ - छापामा जनजाति

आफ्नो स्वैक्षिक रहर नभएर श्री ५ को सरकारले लागु गरेको खम्बुवान विरोधी केन्द्रीकृत नीतिको परिणामबाट सिर्जना भएको एउटा गम्भीर राष्ट्रिय संकट हो। जे जति खम्बूहरूले सरकारी घडयन्त्रको चंगुलमा फँसेर शहरतिर आफूलाई पलायन गराएका छन्, पिउने पानी र एकमुठा साग सब्जी समेतमा चर्को मूल्य चुकाउनुपर्ने स्थितिमा उनीहरु पुगेका छन्। काठमाडौं शरहको अन्यन्तै अल्पसंख्यकका रुपमा ती खम्बूहरूलाई पुच्याइएको छ। यी यस्ता संकट हुन्, जसबाट आफूलाई खम्बू संस्कृति, समाज र पहिचानबाट सदाको निस्ति अलगयाउने काम हुँदैछ, विकृतिपूर्ण संस्कारको असरले बाल-बालिकाहरूको भविष्य अन्धकारमय बनाउँदैछ, र निकट भविष्यमा पुनः निर्माण गर्नेपर्ने काठमाडौं उपत्यकाको शहरको स्थितिले कुनै विना मुआव्जा ती घरवाला खम्बूहरु लखेटिन सक्ने सम्भावनाको विकास गरिरहेको देखिन्छ।

खम्बूहरुको समान आर्थिक स्तरमा रहेका मनाङ्गोहरूलाई भंसार महशुल मिनाहा गरी श्री ५ को सरकारले करोडपति बन्ने अवसर दिएको छ। वैदेशिक व्यापारमा लागेका ती मनाङ्गोहरु कालो बजारिबाट रातारात अरबपति बनेका छन्। भारतीय लगायत कैयन विदेशी कालाबजारीहरूलाई राजपरिवारको संरक्षण र सहभागितामा देशको सम्पूर्ण आर्थिक स्रोत जिम्मा दिने काम भएको छ। गोल्ढा, दुगड र खेतान जस्ता आर्थिक अपराधीहरूलाई सिंहदरवार र नारायणीहिटीको संरक्षण प्राप्त छ। काठमाडौंको यस्तो स्थितिमा गोर्खा भर्ती वापत रगतले साटेर ल्याएको ३०/४० लाख रकमले हाम्रा खम्बू दाजुभाइहरु देशको केन्द्रीय आर्थिक प्रतिस्पर्धाबाट स्वाभाविक रूपमा ठिगिन सक्ने कुरालाई नकार्न सकिन्दैन। तसर्थ यो गम्भीर प्रश्न उठ्नेहुन्छ कि मनाङ्गोहरु जस्तै गरिब खम्बूहरूलाई पनि वैदेशिक सामान आयातका लागि भंसार महशुल मिनाहा किन गरिदैन? खम्बुवानको प्रत्येक जिल्ला सदरमुकाममा सडक यातायातको व्यवस्था गरी खम्बुवानकै गाउँवस्तीमा शहरहरूको निर्माण गर्ने नीति किन लिइदैन? र घरी गाउँफक अभियान र घरी गाउँदैखि विकास थाल्ने नारा दिने शासकहरु खम्बुवानका गाउँवस्तीहरु पनि देशभित्रै पर्दैन् भन्ने पक्षमा किन छैनन्?

१० - खम्बुवाना जनजाति

खम्बुवानका खम्बूहरु आफ्नो जाति, भाषा र संस्कृतिको विकास गर्दै आफ्नो ऐतिहासिक राज्य खम्बुवान तत्काल फिर्ता गर्न चाहन्छन्। गरिबी, अशिक्षा, बेरोजगारी, विदेशी नक्कल, देशी विदेशी अतिक्रमण खम्बुवानबाट कसरी हटाउने हो भनेर खम्बूहरु चिन्तित छन्। पुर्खाले दिएको ऐतिहासिक गौरव कसरी जोगाउने हो? सामन्ती ढाँचाको आर्थिक र राजनीतिलाई ध्वस्त बनाई खम्बुवानमा कसरी आर्थिक सम्पन्नता र राजनीतिक स्थायित्व कायम गर्ने हो? र खम्बुवानमा औद्योगिकरणको छेलोखेलो बनाई संसारका अन्य विकसित मानिसहरु भै खम्बूहरुले कसरी आफ्नो स्थिति उठाउने हो? यी यस्ता प्रश्न हुन, जसको जवाफ खम्बुवानका जनताहरु तुरन्त चाहन्छन्। तर, जवाफमा केन्द्रीय श्री ५ को सरकारले खम्बुवान विरोधी नीति अपनाएको छ। खम्बुवानको न्यायोचित आवाज उठाउनेहरुलाई विखण्डनबादी र साम्प्रदायिक दंगा मच्चाउने आरोप लगाई रहेछ। खम्बुवान जनतामाथि ठाडो केन्द्रीय प्रशासन लावेर काठमाडौंबाट खटिएका कर्मचारी प्रशासकहरुद्वारा खम्बू जनताको दोहोलो काड्ने अत्याचार गरिरहेछ। देशी विदेशी लुटेराहरु र राजनीतिक गुण्डागर्दी मच्चाएर खम्बू सामाजिक संरचना ध्वस्त बनाउने अभियानमा श्री ५ को सरकार लागेकोछ। खम्बुवानको प्राकृतिक स्रोतहरु नदीनाला, हिमताल बेचेर एकातिर खम्बू जनतालाई नाइगो बनाउने गुण्डागर्दीमा यो सरकार लागेको छ भने अर्कोतिर अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको आ“खा छलेर राष्ट्रसंघद्वारा आदिवासी वर्ष र दशकमा घोषित विश्वव्यापी मान्यता प्राप्त खम्बू जातिको आत्मनिर्णय गर्ने अधिकार कुणित बनाइरहेछ। खम्बुवानको हिमताल, नदीनाला बेचेर हत्याएको खरबौं रकमले श्री ५ को सरकारका केन्द्रीय ठालुहरु दिनदिनै मोटाउदै गएका छन्। खम्बुवानका जनताहरु भने प्राचीनकालकै औजार र साधनहरुको प्रयोगबाट एक पेट पाल्न र एक भुम्पो लगाउने समस्यामा बाँच्न विवश छन्।

खम्बुवानको मुख्य आर्थिक श्रोत पर्यटन, जलस्रोत र कृषि उत्पादन नै हो। पर्यटनलाई व्यवस्थित पार्न विद्यमान सरकारले सकिरहेको छैन। खम्बुवानको सगरमाथा, मकालु जस्ता पर्यटनद्वारा आर्जित खरबौं रकम खम्बुवान जनताका निमित एक पैसा प्रयोग गरिएको छैन, यो सम्पूर्ण रकम काठमाडौंका ठालुहरुले हिनामिना गरेका छन्। अरुण तेश्रो जलविद्युत आयोजना खम्बुवानको अस्तित्वलाई दबाउदै एकलौटी बनाउने सरकारी नीतिको कारण बन्द भएको छ। खिमित आयोजनामा मनपरी गरिरहेछ। खिमितको पानीबाट उत्पादन हुने विजुली बेचेर केन्द्रीय ठालुहरु मोटाउने दाउमा छन्। तामाकोशीदेखि तमोरनदीसम्मका लिखु, इडखु, होडगु, दुधकोशी, मलुड, कमला, रावा, तावा, साप्तु, सावा, हेंखुवा, पिखुवा, चिर्खुवा, इर्खुवा, संखुवा, सभा र माडमाया जस्ता साना तथा मझौला जलविद्युत उत्पादनका निमित विशेष उपयोगी नदीहरु प्रयोगमा छैनन्। सप्तकोशी जस्तो खम्बुवानको विशाल जलस्रोत भारतलाई सरकारले बेच्दै छ। जलविद्युतको खानी खम्बुवानका जनताहरु काठमाडौं, धरान, कटारी, फत्तेपुर र लहानबाट विदेशी मट्टितेल खरिद गरी साँझ विहान बत्ती बाल्ने संकटमा छन्। आधुनिक कृषि उत्पादनको पक्षमा पनि श्री ५ को सरकारको कुनै नीति छैन। खाली, विजनदर्ता, कथित भूमिसुधार र नापी अभियान चलाई खम्बुवान भूमिका हकदार खम्बूहरुलाई भारीकर तिराउने, खम्बुवानबाट खम्बुहरुलाई विस्थापन गरी बाहिरिया बाहुन क्षेत्रीलाई स्थायी बनाउने, बन विभाग र बन्यजन्तु आरक्षणको नाममा खम्बुवानका बन्यजन्तुहरु, चराचुरुडगीहरुको उन्नलमुलन गर्ने, खम्बुवानका अमूल्य प्राकृतिक धातुहरु विदेशीलाई ओसार्न लगाउने र अव्यवस्थित बसोबास गराई खम्बुवानको

99 - छापामा जनजाति

बन जंगल समाप्त पार्ने खम्बू जाति र खम्बुवान विरोधी नीति नै अहिलेसम्म श्री ५ को सरकारले लिएको प्रष्ट छ।

खम्बुवानमा लगभग १० लाख जनसंख्या रहेको छ। यसका निम्नि खम्बुवानको पहाडी क्षेत्रमा २० वटा शहरहरुको निर्माण गरिएमा जनसंख्या र बसोवास सम्बन्धी समस्या स्वतः हल हुन सक्ने कुरा हो।। यस किसिमको आवास व्यवस्थाले आधुनिक विकास निर्माणमा महत्वपूर्ण योगदान गर्दै खम्बुवानमा औद्योगिकरणको लहरलाई तीव्रता साथ अघि बढाउने काम एकातिर गर्दछ भने अर्कोतिर यातायात, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, विजुलीबत्ती, संचार तथा शान्ति सुरक्षाको प्रश्नमा समेत जनतालाई सुगमतापूर्ण अवसर दिने हुन्छ। साथै यसले गर्दा खम्बू जातीय एकता, विकासको निश्चित सम्भावना बढाउने र खम्बुवानलाई नै हिमालय दक्षिणको एक सुन्दर राज्यमा उभ्याउन सकिन्छ। अझ यस्तो व्यवस्थाले खम्बुवानको भल, पहिरो, वातावरण विनाश रोक्न सकिन्छ। तर यी विकासका पूर्वाधारहरुलाई केन्द्रीय श्री ५ को सरकारले बन्द गरिरहेछ किन? केन्द्रीय शासनलाई टेवा पुन्याउदै आएका खम्बू नेताहरु यो प्रश्नमा मौन छन् किन? यसरी खम्बुवानको हित चाहने खम्बुवान राष्ट्रिय मौर्चालाई उग्रवादी र अनेक लान्छनामा फ“साउन खोजिन्छ किन? यी यावत प्रश्नहरुको जवाफ केन्द्रीय शासक र त्यसका भरौटेहरुले खम्बुवान जनतालाई दिनैपर्छ, दिनैपर्छ,

जुनसुकै पार्टीबाट चुनाव जितेका भए पनि स्थानीय प्रतिनिधिहरु खम्बुवान जनताका अगुवाहरु हुन्। केन्द्रबाट खटिएका कर्मचारी, प्रशासक र प्रहरीहरुले सर्वसाधारण जनतालाई त के कुरा स्थानीय जनप्रतिनिधिलाई समेत टेरेको छैन। र जुनसुकै काम कार्यवाहीमा जनप्रतिनिधि होइन, कर्मचारीहरु निर्णायक बन्न पुगेका छन्। यसले गर्दा स्थानीय निर्वाचित प्रतिनिधिहरु जनताको नजरमा गिर्न विवश छन्। कर्मचारी र शिक्षक पेशामा ठाडो खुलेआम पार्टीकरण, राजनीतिकरण भएको छ। यसरी शिक्षक र साधारण कर्मचारीहरु यता न उताको स्थितिमा छन्। वास्तवमा यो संकट पनि खम्बुवान विरोधी केन्द्रीय शासनकै नीतिले हामीमाथि लादेको दमन हो। यस अतिरिक्त खम्बुवानका शिक्षित अर्ध शिक्षित युवाहरुलाई स्वदेशमा कुनै रोजगारीको व्यवस्था र ग्राहरेन्टी छैन। फलस्वरूप उनीहरु घरवारी धितो राखेर दुईचार पैसाका लागि विदेशीको पाउ मोल्न बाध्य छन्। बैदेशिक रोजगारीमा जाने खम्बुहरुको धनजनको सुरक्षाको कुनै व्यवस्था छैन। भावी कर्णधार बाल-बालिकाहरुको शिक्षा व्यवस्थामा विदेशीकरण छ, सरकारले कुनै दायित्व लिएको छैन। एझस जस्ता महारोग खम्बुवानको तराई र शहरी क्षेत्रबाट पहाडमा पठाउने काम हुँदैछ। एझस रोग हटाउने नाममा श्री ५ को सरकार नानाभाँतीका विज्ञापन प्रचारमा सीमित छ, विदेशी डलर कुम्त्याउन व्यस्त छ। काठमाडौं बुढानिलकण्ठ ठानामा मनिकला राई भै हाम्रा चेलीहरु बलात्कृत हुँदैछन्। सरकारका सेना र प्रहरीहरु नै खम्बू चेलीहरुको अस्मिता लुट्न, ज्यानमार्न गुण्डागर्दीमा उत्रेका छन्। खम्बुवानको यस्तो आक्रोशपूर्ण स्थितिमा केन्द्रीय शासक श्री ५ को सरकार, केन्द्रीय पार्टीका नेताहरु र तिनका पिछलग्गू सांसदहरु प्रजातन्त्रको दुहाई दिन्छन्, हाम्रो समस्यामा एक शब्द बोल्दैनन् र आम रूपमा खम्बुवान जनताको विरुद्धमा खनिएका छन्। यसरी खम्बुवान जनताको टाउकोमाथि खुट्टा नचाउदै हाम्रो सम्पूर्ण भारय र भविष्य अन्धकार बनाउदै ठालु पल्ट्ने केन्द्रीय शासकहरुलाई अब हामीले पनि चखाउनु छ। युगोदेखि अनुत्तरित प्रश्नहरुको एउटै जवाफ किराँत राष्ट्र-खम्बुवान फर्काउनु जनताको टाउकोमाथि खुट्टा नचाउदै हाम्रो सम्पूर्ण भारय र भविष्य

१२ - छापामा जनजाति

अन्यकार बनाउदै ठालु पल्टने केन्द्रीय शासकहरूलाई अब हामीले पनि चलाउनु छ। युगौदेखि अनुत्तरित प्रश्नहरूको एउटै जवाफ किरात राष्ट्र-खम्बुवान फर्काउनु छ। खम्बुवानको पक्षमा र गोर्खाली उपनिवेशवादी केन्द्रीय शासनको विरुद्धमा सेनापति रामप्रसाद राईले भैं क्रान्तिको राँको बाल्नु छ।

संघर्षको नीति र कार्यक्रम

- संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा घोषित विश्व आदिवासी दशक एवं ४६ औं क्रान्ति दिवसको अवसरमा खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चा गम्भिरतासाथ घोषणा गर्दछ- २०५७ मा खम्बुवान लिन्छौं। आफ्नो भाग्य र भविष्यको निर्माण हामी आफै गढ्छौं।
- नेपालको संविधान- २०४७ को धारा - ४ (१) धारा - ११ (३) र धारा- २५(४) लाई स्पष्टसंग विस्तार गरी किरात राष्ट्र-खम्बुवान स्थापना गरिनुपर्छ।
- खम्बुवानको सीमाना सम्बत १८३० (सन्- १७७३) अघि सार्वभौमसत्ता सम्पन्न स्वतन्त्र राज्यको रूपमा रहेको खम्बुवानको भू-भागको आधारमा निर्धारण गरिने छ।
- विश्व आदिवासी वर्ष र आदिवासी दशकको अवसरमा राष्ट्रसंघद्वारा घोषित खम्बू जातिको आत्मनिर्णयको अधिकार बहालगाउँ खम्बुवानमा लादिएको सम्बिधान, ऐन कानून अन्तरगतका सम्पूर्ण राजनीतिक तथा प्रशासनिक निकायहरु विघटन गरी खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाको नेतृत्वमा खम्बुवान अन्तरिम सरकार गठन गरिने छ।
- खम्बुवानका जनतालाई केन्द्रीय शासन प्रणालीको श्री ५ को सरकारद्वारा निर्देशित सेना, प्रहरी र कर्मचारीहरूको औपनिवेशिक दमनबाट मुक्तपारी स्वशासन (खम्बुवानवासीको आफ्नो शासन) को अधिकारले सम्पन्न बनाइनेछ। र, अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा व्यवस्था भए सरह श्री ५ को सरकारले खम्बुवानलाई क्षतिपूर्ति दिलाउनुपर्छ।
- खम्बुवान भूमिका संचालित (लागू र प्रस्तावित) सम्पूर्ण आयोजनाहरु र स्थानीय प्राकृतिक स्रोत (हिम-ताल खानी-नदी-बन जंगल आदि) माथि खम्बुवान राज्यको अधिकार बहाल गरिने छ।
- खम्बुवानको अन्तरिम सरकारद्वारा गठन गरिने एक विधानसभाले खम्बुवानवासी जनताको सर्वोपरि हितमा खम्बुवानको संविधान निर्माण गर्नेछ, र यसै अनुरूप सुगठित खम्बुवानलाई गतिशील बनाइने छ।
- रचनात्मक संघर्षबाट २०५७ मंसीर २४ गते (५० औं क्रान्ति दिवस) अघि नै खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाको नेतृत्वमा स्वशासित खम्बुवान सरकार गठन गरिनेछ।
- २०५७ मंसीर २४ गते सम्ममा यदि स्वशासित खम्बुवान सरकार गठन गर्ने काममा बाधा खडा गरिन्छ भने यो उपनिवेशवादी शासन ढाल्न श्री ५ को सरकारको समानान्तर खम्बुवान सरकार खडा गरिने छ। वाँकी युद्ध श्री ५ को सरकार र खम्बुवान सरकारबीच हुन जानेछ।

१३ - छापामा जनजाति

खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चा किन?

- खम्बू जातिको ऐतिहासिक भूमि खम्बुवानमा “खम्बुवान स्वायत्तता” स्थापनाको निम्नि संघर्ष लड्न र लक्ष प्राप्त गर्न।
- खम्बू जाति, भाषा, संस्कृति, धर्म परम्परा-चालचलनको समयोचित विकास गर्दै खम्बू जातिलाई आत्म गैरवका साथ राष्ट्रिय सम्मान र सुरक्षाको ग्यारेन्टी गर्न।
- खम्बू जातिको साथसाथै खम्बुवानका बसोवास गरेका आम समुदायको राजनीतिक, आर्थिक, शैक्षिक विषयमा आफै खम्बुवानवासी जनताले निर्णय दिन पाउने (सक्ने) अधिकारको ग्यारेन्टी गर्न।

खम्बू जातिको इतिहास

- खम्बू जातिको आदिम पूर्खा सुम्निमा-पारुहाड हो। सुम्निमा-पारुहाडको हाडवंशी सन्तान खम्बुहाडको बसोवास खुवालुड अर्थात् हलेसी गुफामा थियो। खम्बुहाडकै नामबाट खम्बू जाति र खम्बुवान भएको हो। खम्बुहाडले नै यलाखोम (नेपाल उपत्यका) मा खम्बू बस्ती बसालेका थिए। ७५० वर्ष लामो आयुका खम्बुहाड खम्बू सभ्यताका शिखर पुरुष मानिन्छन्। उनको जन्म खम्बू जातिले कृषि युगमा प्रवेश गर्दै रहेदा भएको थियो। तावामाखेवामा र खम्बुहाडकै इतिहासको रूपमा खम्बुहरु साकेवा सिली मनाइन्छ। खम्बुहाड नै प्रथम खम्बू राजा हुन्। खम्बुहाडलाई कोकितसाला, खोकिचलिप्पा र हेष्ठाकुप्पा समेत भनिन्छ।
- हाड यलम्बर नेपाल उपत्यकाको प्रथम खम्बू राजा थिए। उनी रावाखोलाबाट उपत्यका पुगेका थिए। उनकै नामबाट उपत्यकाको नाम यलाखोम रहन गयो। आफ्नै जीवनले ९० वर्ष ६ महिना राज्य शासन गरेका यलम्बरको संतानले उपत्यकामा ३२ पुस्ता राज्य गच्छो फारुहाड मासिक (भद्रौ २०५३) मा जंगवीर राईले उल्लेख गरे अनुसार ३ पटकगरी यलाखोममा जम्मा ६६ पुस्ता खम्बू शासन चल्यो। खम्बू शासनलाई नै किराँती शासन पनि भनिन्छ।
- इसाको तेस्रो शताब्दीमा खिगुहाडले यलाखोमबाट बनेपामा खम्बुवानको राजधानी सारो खिगुहाडको नाति खम्सोहाडको छोरा जुमहाडले वालिखा (बेलकातरी) मा राजधानी कायम गरे। कसै कसैले मुकिलमा पनि भन्ने गरेका छन्। जुमहाडको पालामा दश खम्बू एक थिति बसालियो। यसैलाई दश किरात एक भान्सा पनि भन्दछन्। त्यसपछि तामाकोशीदेखि तमोर नदीसम्मको खम्बुवानमा १६ जना खम्बू राजाको शासन चल्यो। यसैलाई १६ खम्बुवानको थिति भनिन्छ। सम्वत १८३० तक यो थिति कायम थियो।
- सम्वत १८२५ चैतमा खम्बुवानको दोलखा थुममा गोर्खाली सेनाले आक्रमण गच्छो। खम्बू सेनाले गोर्खालीसंग वीरता पूर्वक युद्ध लड्यो। खम्बुवानको दोलखा थुममा महेन्द्रसिंह खम्बू चिसंखु थुममा चतमे खम्बू, रावा थुममा अटलसिंह खम्बू, खोटाड थुममा उलिडहाड खम्बू, हतुवा थुममा अगमसिंह खम्बू, मादी-चैनपुर थुममा काडसोरे याक्खा, विजयपुरमा बुद्धिकर्न राई र चौदण्डी केन्द्रमा महाराज वालिडहाडले खम्बू सेनाको नेतृत्व गरेका थिए। ७ वर्षसम्म गोर्खा-खम्बू युद्ध चल्यो। कतिपय इतिहासमा १२ वर्षसम्म गोर्खा-खम्बू युद्ध चलेको बताइएको छ। आम खम्बुहरुको हत्यागरी खम्बुवानलाई पराजित गरेर १८३० मा खम्बुवान राज्य गोर्खा-नेपालमा गाभियो। खम्बुवानका खम्बुहरुलाई पृथ्वीनारायण शाहले किपट अधिकार

१४ - खम्बुवाना जनजाति

दिएका थिए किपट भन्नाले जमीनको अधिकार थियो।

- १८३० मा खम्बुवानको स्वाधीनता लुटियो। खम्बुवानप्रेमी खम्बूहरुले १८६४ मा भयानक विद्रोह मच्चाए विद्रोही खम्बूहरुलाई मात्र होइन, उनीहरुको नाता-गोता, शाखा संतान, छरछिमेकी सबैको हत्या गरियो। यसरी खम्बुवानमाथि लादिएको गोर्खाली उपनिवेश सम्बत् १९०३ देखि राणा शासनमा बदलियो। राणा शासन बिरुद्ध पनि दर्जनौ खम्बू विद्रोह भयो। २००७ मसिर २४ गते खम्बुवानको भोजपुर अडडा कञ्जागरी खम्बू योद्धाहरुले इतिहासमा एउटा गौरवमय क्रान्ति लडे�। २००७ सालदेखि नेपालको सम्बिधान-२०४७ को निर्माण सम्ममा खम्बुवानमाथि उही गोर्खाली उपनिवेशवादी दमन यथावत राख्ने काम भएको छ। देशका विभिन्न राजनीतिक पार्टीहरुवाट खम्बुवानको मुक्तिको प्रश्नमा एक शब्द बोल्ने काम भएको छैन। यसरी खम्बू जाति र खम्बुवान मुक्तिको प्रश्न लिएर २०४९ भदौ ५ गते खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाको स्थापना गरियो।

खम्बुवानको भू-भाग

ऐतिहासिक प्रमाणहरुको आधारमा किराँत राष्ट्र-खम्बुवानको सीमाना चारैतर फैलिएको देखिन्छ। पानीको आधारमा स्थापित खम्बुवानलाई ५ किसिमले विभाजन गरिएको पाइन्छ। तमोरदेखि टिष्टानदीसम्म पूर्वी खम्बुवान, तामाकोशीदेखि त्रिशुली नदीसम्म पश्चिमी खम्बुवान, हिमालय उत्तर अरुण नदीको मुहानसम्म उत्तरी खम्बुवान र चुरे पर्वत दक्षिण सिरहा, सप्तरी मुनीदेखि भागीरथी गंगासम्म दक्षिणी खम्बुवान हो भने यस बीचको खम्बुवान नै केन्द्रीय खम्बुवान हो र, यही केन्द्रीय खम्बुवानमा खम्बुवान स्वायत्तता स्थापना गर्ने खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाको लक्ष हो। प्रस्तावित खम्बुवान स्वायत्तताको क्षेत्रमा वर्तमान नेपालको जम्मा १२ जिल्ला पर्दछ। यसमा खोटाड, भोजपुर, संखुवासभा, सोलुखुम्बु, उदयपुर, सिरहा, सप्तरी, ओखलढुङ्गा, रामेछाप जिल्लाको सबै भाग खम्बुवानमा पर्दछ भने धनकुटा जिल्लाको तमोर नदी पश्चिमको २२ गाविस, सिन्धुली जिल्लाको कमला नदी पूर्वको भाग र दोलखा जिल्लाको तामाकोशी पूर्वको भू-भाग खम्बुवानमा पर्दछ।

खम्बू जाति

खम्बूको अर्थ भूमिपुत्र र खम्बुवानको अर्थ खम्बू राष्ट्र हो। खम्बू जातिलाई राई, मुखिया र देवानको पदवी प्राप्त थियो। लिम्बूहरु सुब्बा भए भै खम्बूहरु राई, मुखिया र देवान भए सुनुवार खम्बूलाई मुखिया, याक्खालाई देवान र मझिया भनेको पाइन्छ, भने सबै खम्बूलाई एक पटक जीमी भनेको देखिन्छ। खम्बू जातिमा हायू, सुनुवार, जिरेल, थार्मी, सुरेल, अम्बू बाहिड, थुलुड, खालिड, कुलुड, नाथिरिड, दुमी, कोयू, साडपाड, चामलिड, तिलुड, पूमा, बान्तवा, नेवाहाड, यम्फु, ल्होरुड, याक्खा, आठपरिया, दनुवार समूह पर्दछन्। यी सबैको भाषा बेग्ला बेग्लै रहे पनि सांस्कृतिक विशेषतामा एकता रहेको पाइन्छ। आपसी अन्तरसम्बन्धको अभावबाट भाषा र संस्कारमा पृथकता आएको देखिने यी समूहहरु खम्बू जातिका विभिन्न शाखा अन्तरगत पर्दछन्। खम्बुहाड बंशावलीको आधारमा यी विभिन्न खम्बू शाखाहरु आठौं शताब्दीपछि मात्र छुटिएका हुन् भन्ने देखिन्छ।

१५ - छापामा जनजाति

अरुण-३ को विरोध

खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाले अरुण ३ जलविद्युत आयोजनाको विरोध गर्यो। संखुवासभा र भोजपुर जिल्लाको बीचमा निर्माण गरिने अरुण ३ आयोजना खम्बू जातिको विश्वव्यापी अधिकार विरुद्ध लादिएको स्थितिमा थियो। संयुक्त राष्ट्रसंघ र यस अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनले स्थानीय प्राकृतिक स्रोतमाथि स्थानीय जनताको हक स्थापित गरेको छ। राष्ट्रसंघले आदिवासी वर्ष र आदिवासी दशकको घोषणामा पनि यही तथ्यलाई दोहोच्याएको छ। चीन हुँदै भारततिर बन्ने अरुण नदी नेपालमा खम्बुवानमा बरढाउ र यो खम्बू जातिको जन्मसिद्ध हक लाने खम्बुवानको स्थानीय प्राकृतिक स्रोत बनेको छ। तर खम्बू जाति र खम्बुवानको कुनै सरोकार नराखी लगानीकर्ता र श्री ५ को सरकारले खम्बुवानको प्राकृतिक स्रोतमाथि हस्तक्षेप गर्यो। विरोधमा खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाले सर्वप्रथम सांसदहरूलाई खुलापत्र दियो। खुलापत्रको सुनुवाई नभएपछि जलश्रोत मन्त्री समक्ष अरुण ३ स्थगित गरियोस, जबरजस्ती लागु गरिएमा भत्काइदिने अन्तिम चेतावनी दियो अन्तमा अरुण ३ आयोजना बन्द भयो। दृभाग्यको कुरा, अरुण ३ बन्द भएपछि यसको नाममा ६१ करोड रकम खर्च भएको छ। खम्बुवानवासी जनताको प्राकृतिक स्रोतको नाममा श्री ५ को सरकारका ठालुहरूले त्यत्रो रकम हिनामिना गरेका छन्। अब सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज, र कोशी टापू बन्यजन्तु आरक्ष जस्ता खम्बुवानका स्थानीय प्राकृतिक स्रोतहरूमाथि खम्बू जातिको हक स्थापित गराउनु पर्दछ। त्यस्ता संस्थाहरु स्थानीय जनताको हातमा सुम्पने संघर्ष चर्काउनु पर्दछ। र अरुण ३ आयोजनामा भै खम्बुवान भूमिको हिमशृङ्खला, नदी नाला, खानी, जंगल, बनस्पति जस्ता खम्बू जातिको हक लाग्ने स्थानीय प्राकृतिक स्रोतमाथि खम्बुवानवासी जनताको अधिकार बहाल गराउन खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाले संघर्षशील रहनु पर्दछ। यस्ता प्राकृतिक स्रोतहरूको प्रयोग गर्न त्रिपक्षीय समझौताद्वारा मात्र सम्भव छ। त्यो भनेको लगानीकर्ता श्री ५ को सरकार खम्बू जातिको प्रतिनिधित्व गर्ने खम्बुवान सरकार बीच समझौताबाट मात्र हुन सक्छ। अभ योजना संचालन गर्न दिने वा नदिने, कहिलेदेखि कसरी गर्ने भन्ने सम्बन्धमा सम्पूर्ण अधिकार खम्बुवान सरकारमा निहित रहेको हुनुपर्छ।

खम्बुवानको प्रश्नमा राष्ट्रसंघको नीति

- संयुक्त राष्ट्रसंघको स्थापनासँगै यसको घोषणापत्रले- आधारभूत मानव अधिकार, मान्यताको आत्मसम्मान गौरव एवं साना तथा ठूला राज्यहरु बीचको समान अधिकारमा प्रतिवद्धता जाहेर गरेको छ।
- घोषणापत्रको धारा-५५ ले विभिन्न जातिका जनताको आत्मनिर्णयको अधिकारको ग्यारेन्टी गर्दै जनताको जीवनस्तर, नोकरीको प्रत्याभूति, आर्थिक सुधार, सामाजिक प्रगति र विकास गर्न सबैले पाउने अधिकारको व्यवस्था गरेको छ।
- घोषणापत्रको धारा-३ र २१ ले मान्देलाई पूर्ण रूपमा विकास गर्न आवश्यक स्वतन्त्रता प्रदान गर्दै जातिहरूको आफ्नो राष्ट्र प्राप्त गर्न ९५ वर्ष च्छजत तय ब ल्बतथ्यलबालित्य० को अधिकार बहाल गरेको छ।
- राष्ट्रसंघको महासभाले १९८७ मा जातीय आत्मनिर्णयको

१६ - छापामा जनजाति

अधिकारलाई विश्वव्यापी रूपमा स्वीकार गर्न र औपनिवेशिक देशमा स्वतन्त्रता बहाल गर्न विशेष प्रस्ताव पारित गर्दै १९९२ को पृथ्वी सम्मेलनले आदिवासी जनताका मूल्यहरु, परम्परागत भूमिहरु र बाँच्ने अधिकारलाई अनुमोदन गर्दै सन् १९९३ लाई अन्तर्राष्ट्रिय विश्व आदिवासी वर्ष घोषणा गयो।

- विभिन्न जातिका जनताको जातीय स्वायत्तता, आत्मनिर्णय, आत्मविकासका साथै आधारभूत स्रोत शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, खाना, बास, नोकरी र आम्दानीको समान वितरण जस्ता कुरालाई प्रमुख मुद्दा बनाएर आदिवासी जनताका उपनिवेशवादी दमन भोगिरहेका जनतालाई पूर्ण स्वतन्त्रता प्रदान गर्न आत्मनिर्णयको अधिकार उपभोग गर्न तत्काल सम्बन्धित सरकारले अग्रसर भएर काम गर्ने निर्देशन सहित भियना सम्मेलनले १९९३ को आदिवासी घोषणालाई कडाईका साथ लागु गर्ने व्यवस्था गयो।
- यसैरी आदिवासी जनताको अधिकार सम्बन्धी व्यापक प्रतिकृया सुरु भएपछि राष्ट्रसंघले सन् १९९४ देखि २००४ सम्मलाई विश्व आदिवासी दशक घोषणा गरेको छ।
- डेनमार्कको राजधानी कोपनहेरेन- मार्च १९९५ मा राष्ट्रसंघले जनताको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक अधिकारको व्याख्या गर्दै जातिहरुको आत्मनिर्णयको अधिकार र अर्काको औपनिवेशिक, बाय दमन र कब्जामा रहेका जनताको मुक्ति सम्बन्धमा भियना घोषणालाई गम्भिरसाथ दोहोच्यायो। यसमा समग्र सामाजिक विकासका लागि सबैको अधिकार, स्वतन्त्रता, रोग, भोक र बेकारीबाट पूर्ण मुक्तिको लागि राज्यहरुले राष्ट्रिय समुदाय वा आदिवासी सबैलाई स्वशासनको अधिकार प्रदान गरिनुपर्छ, भन्ने रहेको छ।

राष्ट्रसंघद्वारा आदिवासी दशकमा घोषित अधिकारहरु

आधारभूत अधिकारहरु, जसका लागि आदिवासी जनताहरु संघर्ष लडिरहेका छन्।

- आदिवासीहरुको राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विकासको निम्नित आत्मनिर्णयको अधिकार।
- आदिवासीहरुको परम्परागत जमीनहरु (जस्तै किपट), ऐतिहासिक राष्ट्रिय भूमिहरु (जस्तै किरा“त राष्ट्र-खम्बुवान) र त्यहाँ रहेका स्रोतहरु (जस्तै नदी, हिमताल, खानी, वनस्पति) माथि उनीहरुकै नियन्त्रणको अधिकार।
- उनीहरुको परम्पराहरु र जीवन संरक्षणगर्न निश्चित व्यवस्थाको अधिकार।
- उनीहरुको जमीनका लागि क्षतिपूर्तिको अधिकार।
- उनीहरुका बौद्धिक र सांस्कृतिक सम्पत्तिहरु, औषधि, बोटविरुवा, जनावर, वातावरणसम्बन्धी परम्परागत ज्ञान, पवित्रस्थल (जस्तै हलेसी गुफा) र विशेष सामाजिक संरचना र नमुनाहरु, जातीय उत्सवहरु, लोककृति (मौखिक र लिखित) कलाकृतिको शोषणबाट सुरक्षाको अधिकार।

खम्बुवानको प्रश्नमा साम्यवादी दृष्टिकोण

कम्पुनिष्ट पार्टी भनेको मार्क्सवादी-लेनिनवादी-माओ त्सेतुड विचारधारा (वा माओवाद) मान्ने पार्टी हो कार्ल मार्क्स, भी. आई. लेनिन र माओ त्सेतुडले खम्बुवानको प्रश्नमा कस्तो दृष्टिकोण राख्नु भएको थियो? जो यस प्रकार छ-

- २०० वर्षदेखि आयरल्याण्ड स्वतन्त्रताको संघर्ष लड्दै आएका आइरिश जातिहरु अहिले

१७ - छापामा जनजाति

आइरिश क्रान्तिकारी सेना खडा गरी युद्ध लडैछन्। सन् १८७० ताका आइरिश जातिको आत्मनिर्णयको वकालत गर्दै आएरल्याण्डलाई बेलायतबाट स्वतन्त्रता दिनुपछ, भनी कार्ल मार्क्सले जोरदार माग गर्नुभएको थियो।

- पूर्वमा जातीय मुक्ति आन्दोलन नामको जातीय नीति सम्बन्धी लेनिनको दर्शनमा क. लेनिनले लेख्नु भएको छ (क) हरेक राष्ट्रिय आन्दोलनको प्रवृत्ति “जातीय राज्य” बनाउने दिशामा रहेको हुन्छ, जस अन्तरगत आधुनिक पूँजीवाद (नौलो जनवाद) को उत्तम ढंगले विकास गर्न सकिन्छ- पेज ९७ (ख) मार्क्सवादीहरुको कार्यक्रममा जातीय आत्मनिर्णयको अर्थ ऐतिहासिक-आर्थिक दृष्टिकोणले राजनीतिक आत्मनिर्णय, राजकीय स्वतन्त्रता र जातीय राज्यको निर्माण हो- पेज ९३ (ग) जो उत्पीडित जातिको आत्मनिर्णयको अधिकार (अर्थात् अलग हुने अधिकार) को स्वीकार गर्दैन र उत्पीडित जातिको निर्मित संघर्ष लडैन, वास्तवमा त्यो समाजवादी नभएर अन्धराष्ट्रवादी हो- पेज १२१।
- चीनिया कम्युनिष्ट पार्टीको सातौं राष्ट्रिय महाधिवेशनमा क. माओ त्सेतुडले प्रस्ताव राख्नुभयो- चीनको कम्युनिष्ट पार्टी डा. सनयात्सेनको जाति सम्बन्धी नीतिप्रति पूर्ण सहमति जनाउँदछ, जातीय उत्पीडन विरुद्ध लडिरहेका, जनतासँग सम्बन्ध भएका अत्यसंख्यक (नेपालको संदर्भमा आदिवासी) जातिका नेताहरुलाई पूर्ण साथदिने, जातिहरुलाई राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक मुक्तिका लागि संघर्ष लड्न, उनीहरुको विकासका साथै जनअधिकारको सुरक्षाका निर्मित उनीहरुको आफै सेना खडा गर्न कम्युनिष्टहरुले हरतरहले सघाउनुपर्दछ। माओको यो प्रस्तावलाई महाधिवेशनले पारित गच्यो।
- समाजवादी क्रान्तिको अर्थ सबैको पूर्ण मुक्ति हो भन्ने सिद्धान्तका लेनिनकै नेतृत्वमा सन् १९६६ मा समाजवादी अन्तर्राष्ट्रियको लण्डन अधिवेशनले सबै जातिका जनता (सानो एक गाउँदर्खि सिङ्गो महाद्विपसम्म) को आत्मनिर्णयको अधिकार बहाल गर्ने र उनीहरुको सम्प्रभूता सम्पूर्ण रूपमा बहाल गर्ने निर्णय गरेको थियो।
- लेनिनकै अनुसरण गरेर १९६६ मा जोसेफ स्टालिनले निर्माण गरेको सोभियत संघको प्रथम सम्बिधानको धारा-७० ले सोभियत संघका सबै जातिहरुलाई आत्मनिर्णयको अधिकार प्रदान गरेको थियो।
- माओ त्सेतुडकै नीति अनुसार चीनको सम्बिधानको धारा-४ ले जातीय स्वायत्तताको ग्यारेन्टी गरेको छ। अहिले चीनमा ६५ जातिहरुलाई विभिन्न स्तरमा जातीय स्वशासन प्रदान गरिएको छ।

पूँजीवादी संरचनामा खम्बुवानको व्यवस्था

- लेनिनको जातीय नीतिलाई अनुशरणगर्दै चीनका राष्ट्रवादी नेता डा. सनयात्सेनले कोमिन्ताड पार्टीको प्रथम घोषणापत्र (१९२४) मा जातिहरुको आत्मनिर्णयको अधिकार दिने घोषणा गरेका छन्। चीनको राष्ट्रवादको अर्थ (१) विदेशी हस्तक्षेपबाट चीनको स्वतन्त्रता र (२) चीनका सम्पूर्ण जातिहरुको स्वतन्त्रताबाट एकीकृत चीनिया राज्यको स्थापना हो भन्ने डा. सनको नीति थियो।

१८ - छापामा जनजाति

- बहुजातीय देशमा दोहरो राष्ट्रियताको सिद्धान्त अंगिकार गर्नुपर्दछ भन्ने नीति लिएका डा. सनले कोमिन्ताड घोषणापत्रमा लेखेका थिए- चीनका सबै जातिका जनताको समान अधिकारका साथै सबै जातिलाई आत्मनिर्णयको अधिकार प्रदान गर्ने र चीनलाई स्वैच्छिक संघरुको संयुक्त गणतन्त्र बनाउने घोषणा गरिन्छ।
- नेपाल भन्दा सानो देश स्वीजरल्याण्डमा विशिष्ट स्तरमा जातीय स्वशासनको व्यवस्था गरिएको छ। पूर्ण स्वतन्त्रता प्राप्त २५ वटा क्यान्टन (राज्य) हरुको स्वीस महासंघ पूँजीवादी संरचना अन्तर्रातको विशिष्ट नमुनाको जातीय स्वशासन मानिन्छ।
- जातीय स्वशासनको नीति अपनाएका वर्तमान विश्वका राष्ट्रहरुमा अष्ट्रिया, जर्मनी, संयुक्त राज्य अमेरिका, अर्जेन्टिना, ब्राजिल, भेनेजुयला, मेक्सिको क्यानडा, अष्ट्रेलिया, भारत, पाकिस्तान, मलेसिया, नाइजेरिया, संयुक्त अरब इमिरेट्स, कमोरोद्विप, सेन्ट क्रिष्टोफर, वर्मा आदि हुन् भन्ने देखिन्छ।
- पूँजीवादी राष्ट्र इजायलले प्यालेष्टाइन स्वायत्तता दिएको छ भन्ने श्रीलंकाको सरकारले तामीलहरुलाई तामील स्वायत्तता दिने कुरा गरेको छ। तर स्वतन्त्र तामील राष्ट्र नै बनाउने नीति तामीलहरुले लिएका हुँदा श्रीलंकाको संघर्ष समाप्त नभएको हो भन्ने देखिएको छ।

खम्बुवानको प्रश्नमा नेपालका राजनीतिक पार्टीहरु

- नेकपा (माओवादी) ले जातीय स्वशासन प्रदान गर्दै आत्मनिर्णयको अधिकार दिने घोषणा सहित जनयुद्धको थालनी गरेको छ। नेकपा (मालेमा) ले पनि माओवादीले जस्तै आत्मनिर्णयको अधिकार दिने भनेको छ। नेकपा (मसाल) ले क्षेत्रीय आधारमा स्वशासित राज्य कायम गर्दै जाने बताएको छ।
- दुबै समुहका जनमुक्ति पार्टीले केन्द्रमा संघातमक सरकारको नीति लिएको भनेता पनि खम्बुवान स्वायत्तताको विरोध गरिरहेको छ। नेपाली कांग्रेस, नेकपा (एमाले) राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी जस्ता शासक दलहरु खम्बुवानको प्रश्नमा एकशब्द बोलेका छैनन् र खम्बुवान विरोधी-गोर्खाली उपनिवेशवादी नीतिमा रहि आएकाछन्।

मोर्चाहरुको प्रयास

संसदको तत्कालीन चौथो अधिवेशनबाट खम्बुवानको माग पूर्ण गरियोस् भनी २०४९ फागुन ६ गते सभामुख दमन दुंगानालाई खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाले एक अनुरोध पत्र लेख्यो। यसको कुनै सुनुवाई नभएको अवस्थामा खम्बुवान स्वायत्तताको व्यवस्था गर्ने ढोका खोलियोस् भनी २०५१ पुस २६ गते प्रधानमन्त्री मनमोहन अधिकारी समक्ष मोर्चाले एक ज्ञापनपत्र प्रस्तुत गयो। यसको पनि कुनै सुनुवाई नभएको अवस्थामा प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउबाको अध्यक्षतामा गठित विकेन्द्रीकरण आयोग समक्ष २०५३ साउन ३१ गते खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चाले नेपालको सम्बिधान २०४७ लाई संशोधन गर्न सक्ने एक सम्बिधान संसोधन आयोगको गठन गरियोस् भन्दै ७ सुनीय सुझाव पेश गरेको छ।

२०५३ असार २ गते गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशित भए अनुसार असार ८ गते मोर्चाहरुको एक संयुक्त वक्तव्यद्वारा देशमा सबै राष्ट्रिय (जातीय) समुदायलाई राज्य प्रदान गरी

१९ - छापामा जनजाति

नेपाललाई एक संघराज्य घोषणा गरियोस् भन्ने माग गरियो। जातीय स्वशासनको दावीमा खडा भएका खम्बुवान राष्ट्रिय मोर्चा, तामाड सालिङ मुक्ति मोर्चा, तम्बुवान राष्ट्रिय परिषद, मगरात मुक्ति मोर्चा, कर्णाली (खसान) मुक्ति मोर्चा र संघीय लिम्बूवान पार्टीले उपरोक्त संयुक्त वक्तव्य दिएका छन्। अहिले आएर थारु मुक्ति संग्राम, छन्त्याल राष्ट्रिय परिषद र नेवारहरुको सोनिगः नेपाल पार्टी जस्ता जातीय स्वशासनको दावीमा जातीय मोर्चाहरु खडा भएका छन्।

सारांश

विश्वमै जातीय प्रश्नलाई गम्भिर मानिन्छ। सत्तासीनहरुबटा जातीय संघर्ष दबाउने अन्धराष्ट्रवादी प्रयास हुँदा खर्तनाक घटनाहरु घटेका देखिन्छन्। यहाँ पनि राष्ट्रसंघले दिन खोजेको जस्तो जातीय स्वशासनको व्यवस्था गरि हाल्तुपर्दछ। यो प्रश्नमा मौन रहनु घोर अन्धराष्ट्रवादी नीति हो। यस्तालाई ध्वस्त बनाउन उच्च बलिदानगर्न अग्रसर हुनै पर्ने बेला आएको छ। विचमान अधुरो कान्तिलाई सम्पन्न गर्न राज्यकान्तिको अयोजना गर्नै पर्दछ।

नेकपा (एमाले)काहरु अन्धराष्ट्रवादी भएर होइन, सच्चा मार्क्सवादी लेनिनवादी नीति लिएर खम्बुवानको संघर्षमा आउनु पर्दछ। वृटिश साम्राज्यलाई हटाउनुको अर्थ भारतीय साम्राज्य खडा गर्नु होइन भन्दै पाकिस्तान र नागाल्याण्ड स्वतन्त्रताको समर्थन गर्ने महात्मा गान्धीलाई आदर्श पुरुष ठान्ने नेपाली काग्रेसकाहरुले गान्धीको आदर्श मुताविक खम्बुवान संघर्षमा साथ दिनैपर्दछ। रा.प्र.पा.ले हिन्दू राष्ट्रवादी चिन्तन त्यागेर नेपाली राष्ट्रवादको पक्षमा खम्बुवानको माग स्वीकार गर्नैपर्दछ। खम्बुवान एक सार्वभौमसत्ता सम्पन्न स्वतन्त्र राज्य थियो। खम्बुवानको सम्पूर्ण शासन खम्बू जातिको हातमा थियो। यही स्तरमा जबसम्म खम्बुवानको शासन-प्रशासन खम्बू जातिको हातमा आउदैन, तबसम्म संघर्ष जारी रहने खम्बुवानको प्रश्नलाई सतही ढंगले हेर्न स्वयं घात हुने स्पष्ट छ।

(के.एन.एफ. बुलेटिन-५, माघ २०५३)